

Az afrikai kontinens konfliktusai

Az afrikai kontinens szerepe ismét felértékelődött a fejlett nyugati világ (Amerikai Egyesült Államok, NATO, EU) és a feltörekvő új nagyhatalmak (Kína, India) számára. Afrikát azonban mindmáig sok rendezetlen konfliktus terheli. A hidegháborús időszakban többnyire államok közötti és felszabadítási háborúktól volt hangos a kontinens, a hidegháború utáni Afrikára leginkább a „kisebb intenzitású” helyi (lokális) konfliktusok jellemzők.

Az afrikai konfliktusok gyökerei különféle tényezőkből tevődnek össze:

- a gyarmati uralkodás negatív tendenciájának, pl. mesterséges államhatárok öröklése.
- faji/etnikai, törzsi és vallási különbségek;
- vallási fundamentalizmus;
- vita a hagyományos határokról és erőforrás (élelmiszer, víz) elosztásról;
- a politikai hatalom és a gazdasági erők méltánytalan elosztása;
- a politikai és gazdasági rendszerek demokratizálása és azok reformja körüli küzdelmek (lásd arab tavasz eseményei);¹

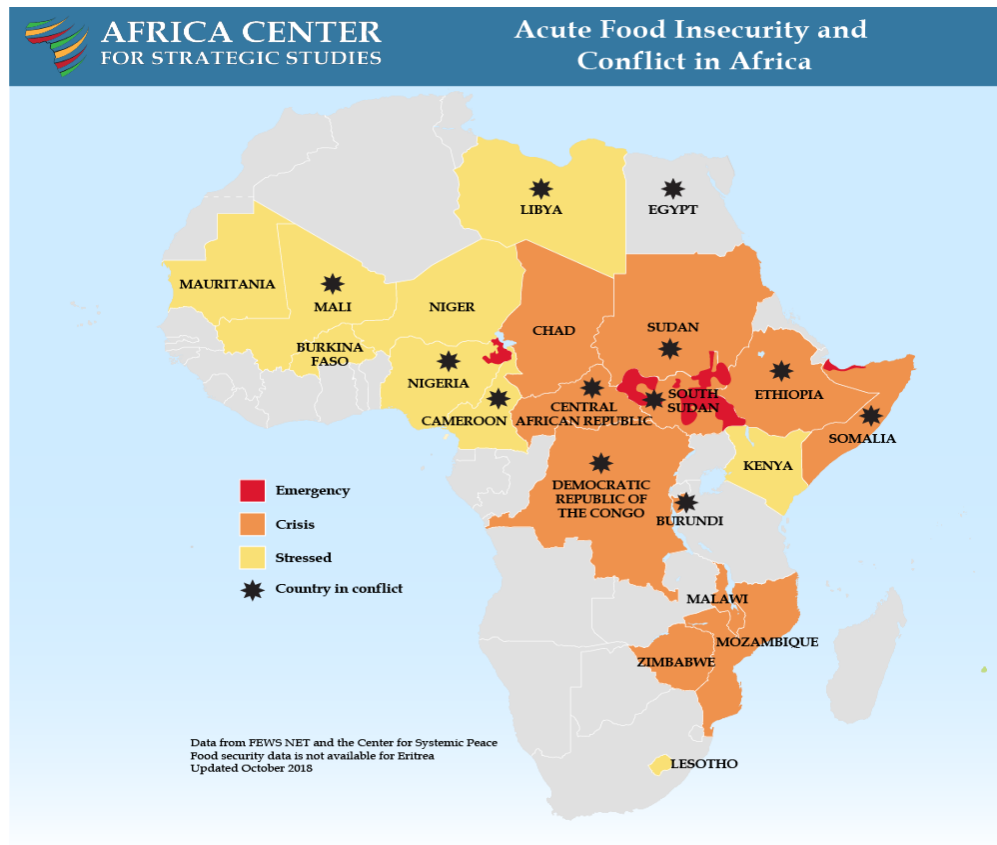
Afrika az a kontinens tehát, ahol szinte az összes biztonsági szektorban (katonai, politikai, társadalmi, gazdasági, környezeti) súlyos – és egymással szoros összefüggésben és kölcsönhatásban álló – problémák generálnak tartós fegyveres konfliktusokat. A szinte permanens konfliktusok pedig időről-időre lefoglalják a békefenntartásért globálisan felelősséget vállaló nemzetközi közösség, az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) figyelmét. Az afrikai békefenntartásba az elmúlt években más szervezetek is bekapcsolódtak, több-kevesebb sikerrel: pl. az afrikai országok által létrehozott gazdasági társulás – az ECOWAS, az Afrikai Unió, az EU és természetesen a NATO.

Afrikai Unió: Az Afrikai Unió (AU) 2002. július 9-én jött létre elődjének, az Afrikai Egységszervezetnek (Organization of African Unity) átalakításából. Az AU-t az Európai Unió példájára hozták létre, céljuk egy nagy egység létrehozása, a népek közötti szolidaritás megteremtése, szuverenitásuk megőrzése, közös gazdaság létrehozása és valuta bevezetése (afro), az emberi jogok elismertetése és ezeknek, valamint a demokratikus berendezkedéseknek és a fenntartható fejlődésnek a védelme. Az összes

¹ Besenyő János: Az afrikai konfliktusok és kezelésük sajátosságai, a békefenntartó műveletek során szerzett tapasztalatok 5-6. *Felderítő Szemle* VII. évfolyam 3. szám 2008. szeptember 5-15.
<http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2008-3.pdf> (2019.01.29.)

afrikai ország a tagja, Marokkót leszámítva, Nyugat-Szahara (mely ország viszont tag annak ellenére, hogy nem független, önálló állam) katonai megszállása miatt.²

Az ECOWAS, azaz a Nyugat-afrikai Államok Közössége Az 1975. május 28-án kötött Lagos-i Egyezményvel létrejött a Közösség a térség gazdasági integrációjának segítésére, elérésére. Célja egy egységes kereskedelmi blokk létrehozása egy gazdasági és monetáris unió megteremtésével.³

1. ábra Afrika konfliktussal és élelmiszerhiánnyal terhelt államai

Forrás: <https://africacenter.org/spotlight/africas-unresolved-conflicts-a-key-driver-of-food-insecurity/> (2019.01.29.)

Bakken és Rustad 2018-as tanulmányukban az elmúlt évek afrikai konfliktusait három típusba sorolják:

- **állam-alapú (state-based):** azok a konfliktusok, amelyekben legalább az egyik szereplő kormányzati aktor. Ez a konfliktus típus felöleli az államközi és az államon belüli konfliktusokat is. Az elmúlt másfél évtizedben (2005-től) az állam-alapú konfliktusok és az azok közvetlen következményeként életüket

² <http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/au.html> (2019.01.29.)

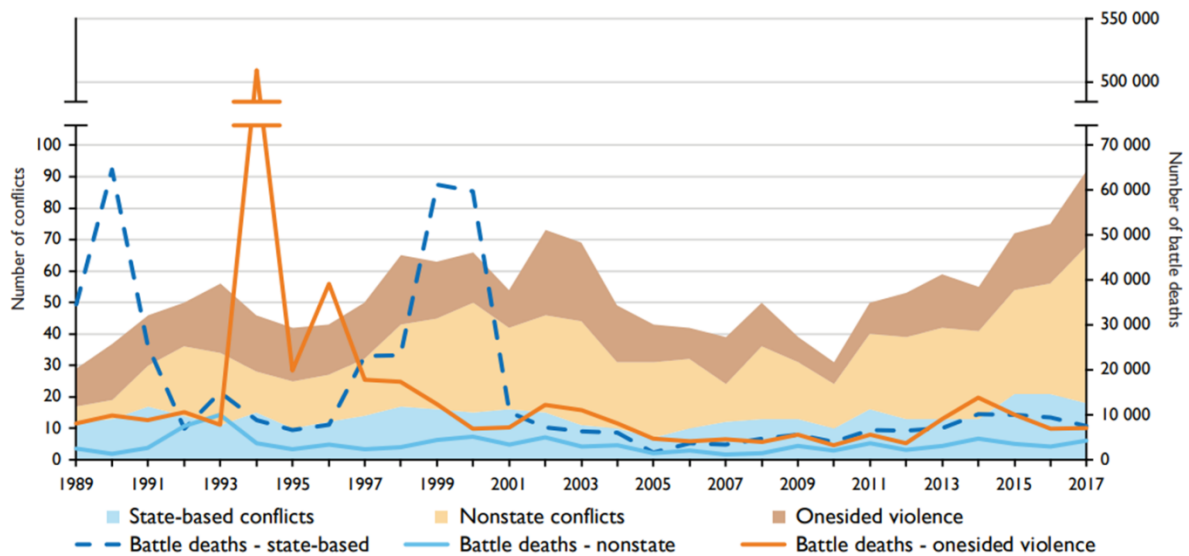
³ <http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/ecowas.html> (2019.01.29.)

vesztők száma növekvő tendenciát mutat, 2017-ben 18 ilyen konfliktusról és kb. 7500 halálesetről tudunk. A növekedés egyik oka az Iszlám Állam növekvő afrikai jelenléte (Csád, Niger, Nigéria, Líbia, Mali). Szintén kiolvasható az ábra adataiból, hogy 1999 és 2001 közötti időszak állam-alapú konfliktusai eredményezték az eddigi legtöbb, megközelítőleg 65.000 halálos áldozatot.

- **nem állami (non-state): két (vagy több) nem állami/kormányzati szereplő közötti fegyveres konfliktus.** Az ábrából kiolvasható, hogy a nem állami konfliktusok száma az elmúlt néhány évben szignifikáns növekedést mutat, számuk 2017-ben meghaladta a hatvanat, mintegy 4300 halálos áldozatot hagyva maguk mögött. A nem állami részvétellel zajló fegyveres konfliktusok számának emelkedése mögötti okok nehezen kimutathatók, ugyanakkor az megfigyelhető, hogy azok az országok, amelyeket állam-alapú konfliktus terhel, sokkal fogékonyabbak a nem állami fegyveres konfliktusok kialakulására (a konfliktus lényegében tehát konfliktust szül). Ugyanakkor természetesen arra is van példa, hogy állam-alapú konfliktus nélkül alakuljanak ki nem állami fegyveres összetűzések egy országban, ahogyan ezt történt a Közép-afrikai Köztársaságban is, ahol 2017-ben nyolc nem állami fegyveres konfliktus zajlott. Fontos kiemelni, hogy a nem állami konfliktusok számának emelkedése ellenére, ezek a konfliktusok csak néhány afrikai államra korlátozódnak, a több mint hatvan konfliktus 11 állam területén zajlott, legnagyobb számban Nigériában, Dél-Szudánban és a fent említett Közép-afrikai Köztársaságban.
- **egyoldalú erőszak (one-sided violence): civilek elleni erőszak, amelyet végrehajthatnak formálisan szervezett állami/kormányzati vagy nem állami csoportok.** 2010-től szignifikánsan nőtt az ilyen jellegű konfliktusok száma, 2017-ben elérve a kilencvenet, közel annyi halálos áldozatot követelve, mint az állam-alapú konfliktusok. Az is látható, hogy 1994 számított a legvéresebb időszakra, amikor Ruandában a hutu-tuszi ellentétnek több mint 500 000 halálos áldozata (főleg tuszik és tuszi barát hutuk) volt.⁴

⁴ Ingrid Vik Bakken - Siri Aas Rustad: *Conflict Trends in Africa, 1989–2017* Peace Research Institute Oslo 2018 2-3.

<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Conflict%20Trends%20in%20Africa%2C%201946%E2%80%932017%2C%20Conflict%20Trends%20Report.pdf> (2019.01.29.)

2. ábra Az afrikai konfliktusok típusainak és a halálos áldozatok száma

Forrás: Ingrid Vik Bakken - Siri Aas Rustad: *Conflict Trends in Africa, 1989–2017* 2. Peace Research Institute Oslo <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Conflict%20Trends%20in%20Africa%2C%201946%E2%80%932017%2C%20Conflict%20Trends%20Report.pdf> (2019.01.29.)

Az iszlám dzsihád jelentette fenyegetés:

Afrika lakossága 2016-ban meghaladta az 1,2 milliárdot, eltérő források szerint ennek 40–50%-a muszlim. A szub-szaharai régióban az iszlám mérsékeltbb irányzatai jellemzőek, sőt gyakori a helyi hagyományok, kultuszok beépülése az itt domináló két nagy világvallás (kereszténység és iszlám) hívei között.

Ahogy Nagy Imre rámutat: napjainkban zajló globális dzsihád eszmei gyökerei az iszlám fundamentalizmus politikai programmá válásáig vezethetők vissza, és a nyolcvanas évek Afganisztánjában, a szovjetellenes harcok idején válhat cselekvési programmá, illetve jöttek létre azok a kapcsolatok, melyek megteremtették ennek a személyi feltételeit: ezrével érkeztek önkéntesek muzulmán országokból, hogy segítsék afgán hittestvéreik harcát. Ők a szovjet kivonulást követően a kibontakozó polgárháború idején már nemkívánatos „vendégek” lettek, és megindult kiáramlásuk: sokan hazatértek, gyakran azzal a szándékkal, hogy megdöntsék az ottani rezsimet, és egy „valóban” iszlámalapú államot hozzanak létre. Mások viszont a harcos életformát folytatva tűntek fel a világ más konfliktusos régióiban, hogy az „elnyomott” muszlimokért harcoljanak (így Boszniában, Csecsenföldön, Szudánban, Szomáliában).⁵

Nigériában a Nyugat-ellenes egyetemistákból 2002-ben alakult **Boko Haram** vett radikális fordulatot, mikor Abubakar Shekau fegyveres harcba kezdett 2009-ben a keresztény déli dominancia ellen. Sikereik nyomán hamarosan az országhatáron is átcsaptak, így különösen aktívak lettek osztagai a Csád-tó körzetében. 2015

⁵ Nagy Imre: Az afrikai fegyveres konfliktusok arculatának átalakulása napjainkban 48-49. *Honvédségi Szemle* 2018/4. szám 45-52.

márciusában a szervezet hűségesküt tett az Iszlám Államnak, de 2016 augusztusában már a két fél szakításáról lehetett hallani, mivel az önjelölt „kalifátus” el akarta mozdítani Shekaut a vezetésből.

Fontos gócpont még **Szomália**, ahol az államrend 1991-es összeomlása óta számos milícia bukkant fel, közülük az Iszlám Bíróságok Uniójából alakult **Harakat al-Sabáb** agresszivitása és eredményessége nyomán emelkedett ki. 2009-ben az al-Kaida hálózatához csatlakozott, és bár alapítója, Ahmed Abdi Godane egy amerikai dróntámadásban életét vesztette, az al-Sabáb az őt követő Abu-Ubaida alatt sem vesztett lendületéből.

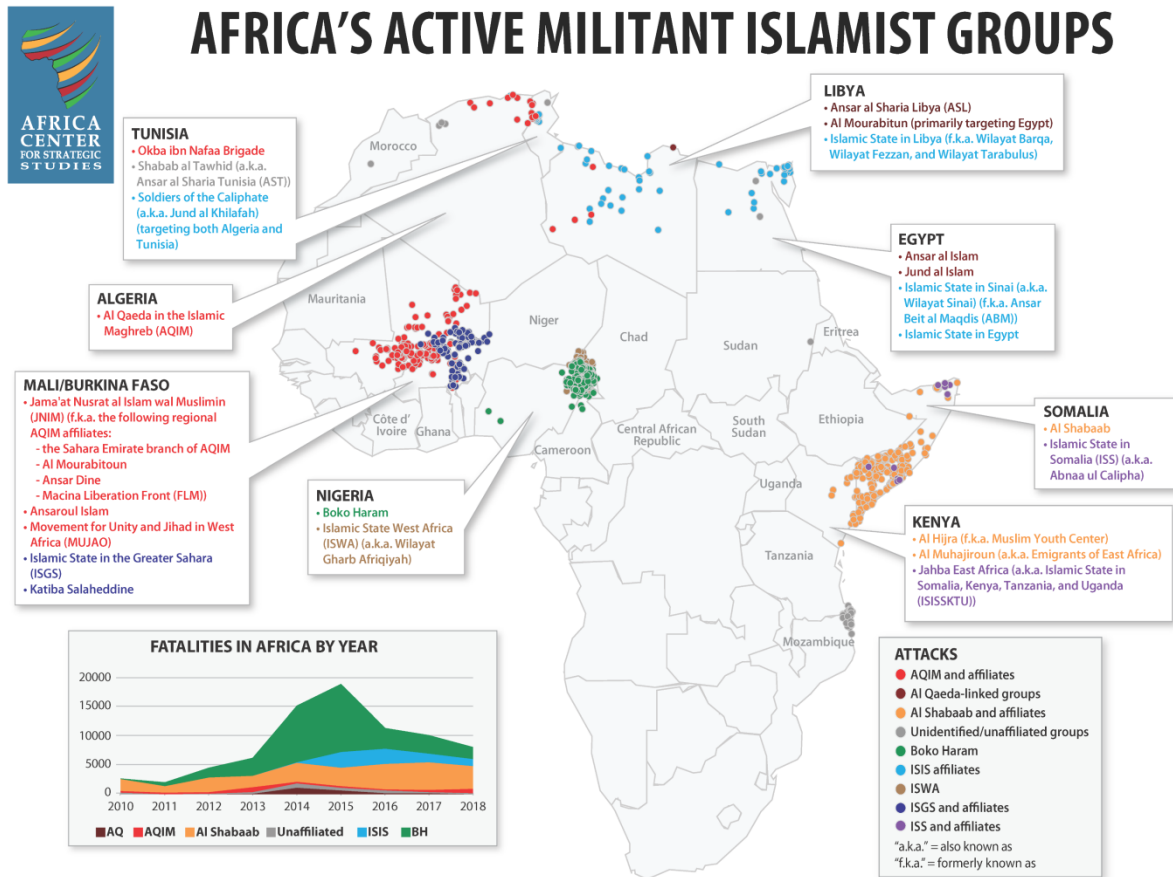
Az utóbbi években az **Iszlám Állam** jelenléte és aktivitása több afrikai országban is megerősödött: **Líbiában, Egyiptomban, Szomáliában** vagy éppen **Maliban** (lásd 3. ábra).

A dzsihadista szervezetek sikereit nagyban elősegíti egyrészt a Száhel-övezet és a szub-szaharai régió államainak belső megosztottsága és strukturális gyengesége, másrészt pedig a gyakran vitatott nyomvonalú, mesterséges határok nehéz ellenőrizhetősége, „légiessége”. Előbbi körülmény lehetővé teszi, hogy helyi konfliktusokat aknázzanak ki és fordítsanak javukra, ezáltal területeket vonva ki a kormányok ellenőrzése alól, a határok átjárhatósága pedig a radikálisok mozgásszabadságát, taktikai rugalmasságát és – a csempésztevékenységekkel (emberek, kábítószer, fegyverek) – bevételek szerzését segíti elő. A legfőbb veszély ezért az, hogy ezek a szélsőséges alakulatok tartósan be tudnak rendezkedni, mindinkább kiterjesztve műveleti területüket aláássák a helyi kormányok hatalmát, és egy összefüggő anarchikus zónát hoznak létre, ahol az AQIM, a Boko Haram és az al-Sabáb szabadon érintkezhet egymással. A kölcsönös segítségnyújtáson túl ez lehetővé tenné, hogy újabb terrorista kiképzőtáborokat hozzanak létre, illetve az akciók után menedékként („safe haven”) használhassák a területet, melyet természetesen a saría elvei szerint igazgatnának.⁶

Valós veszély a terrorista szervezetek törekvése tömegpusztító fegyverek beszerzésére vagy létrehozására: Nigériában megfigyelték, hogy a Boko Haram az iskolák elleni támadásokkor nagy figyelmet szentel a kémialaborok berendezéseinek, ami vegyifegyver-ambíciókra utal.⁷

⁶ Uo. 49-50.

⁷ Uo. 51.

Updated: January 2019
Note: Compiled by the Africa Center for Strategic Studies, this graphic shows violent events involving the listed groups over the 12-month period ending December 31, 2018. Data on attacks or fatalities does not attempt to distinguish the perpetrators of the events. Group listings are intended for informational purposes only and should not be considered official designations. Due to the fluid nature of many groups, the listed affiliations may change.
Sources: Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED); Daniel Byman; Jane's Terrorism and Insurgency Centre; Thomas Joscelyn; SITE Intelligence Group; The Soufan Group; Stanford University's Mapping Militants Project; Stratfor; Terrorism Research & Analysis Consortium (TRAC); and Aaron Y. Zelin.

3. ábra Afrika aktív iszlamista csoportjai

Forrás: Africa Center for Strategic Studies <https://africacenter.org/spotlight/progress-and-setbacks-in-the-fight-against-african-militant-islamist-groups-in-2018/> (2019.01.29.)

A vízhiány mint konfliktus-forrás:

A globális felmelegedés és ebből következően a globális vízhiány napjaink és az elkövetkező évtizedek egyik legnagyobb alapvetően környezeti fenyegetése, amely ugyanakkor számos más biztonsági szektorban keletkeztethet konfliktusokat, így akár a katonai biztonság dimenziójában fegyveres konfliktusokat.

Ahogy Szalkai Attila rámutat: Nyugat- és Dél-Afrika régióiban a közelmúltban kialakult konfliktusok közvetlen vagy közvetett indokai között egyértelműen megjelenik a víz felértékelte szerepe. Afrika földrajzi helyzeténél, éghajlatánál (a második legszárazabb kontinens Ausztrália után) és demográfiai viszonyainál fogva (a második legnépesebb kontinens Ázsia után) az egyik legérzékenyebb kontinens. Az Afrikában jelentkező vízhiánynak három igen fontos oka van: a drasztikus népességnövekedés, a száraz területek nagy aránya és az infrastruktúrában, valamint az egészségügyben jelentkező fejletlenség. Ez utóbbi ok miatt gyakran azokon a területeken sem jutnak tiszta vagy elegendő vízhez az emberek, ahol bizonyos

mértékben rendelkezésre állna. A fekete kontinensen több olyan régiót is találunk, ahol a több ország által érintett vagy birtokolt vízbázis, esetleg a szomszédból átérkező folyó, vagy csupán az édesvíz teljes hiánya olyan társadalmi feszültségeket szül, amely végül fegyveres harcokat okozhat.⁸

Nyugat-Afrika

A nyugat-afrikai országok vízproblémájának alapját a klimatológiai és az ebből adódó vízföldrajzi sajátosságok képezik. A régióra észak-déli irányban egyfajta éghajlati övezetesség jellemző. A déli-délnyugati területek a csapadékban gazdag trópusi esőerdők övébe tartoznak, melyet észak felé haladva a szavanna, száraz szavanna majd a sivatagi éghajlatú területek váltanak fel. A csapadék mennyiségének alakulását követi a régió vízrajza. A folyók édesvízszállító szerepe óriási a szárazabb területeken elhelyezkedő országok szempontjából, ám a határvonalakat keresztülszelő vízfolyások igen komoly függőségek kialakulásához vezettek, figyelembe véve, hogy csak a Niger folyórendszer vízén 11 ország kénytelen osztozkodni.

A száraz éghajlatú területeken különösen felértékelte szerep jut a nagyobb kiterjedésű állóvizeknek, melyek készleteinek veszélybe kerülése társadalmi és egyéb konfliktusok alapjait képezhetik. Az éghajlatváltozás és az utóbbi évtizedekben megnövekedett vízkivételezés eredményezte a világ egykoron hatodik legnagyobb tavának, a **Csád-tónak** drasztikus vízvesztését is, amelynek egyértelmű következményei voltak a tavon osztozkodó szomszédos országok (Nigéria, Csád, Kamerun) közötti nézeteltérések. A Csád-tó vízfelületének határvonalával együtt vándoroltak azok a nigériai lakosok is, akik az öntözés, halászat és a mindennapi vízszükségletük miatt szorosan kötődtek az állóvízhez. Ennek eredményeképpen mindösszesen 30 falu, 70.000 fő lakosával együtt a kameruni határvonalakat átlépve a szomszédos ország területére költözött. A nigériai kormány a kameruni területeken letelepedett lakosai mellé kiépítette a különböző közigazgatási intézményeit és ezzel egyszerűen Nigéria részévé tette. A területi vitából évekig húzódó katonai konfliktusok alakultak ki, és végül 1994-ben a két ország a Nemzetközi Bírósághoz fordult a határvonalak végleges tisztázása céljából. A Bíróság végül Kamerun javára döntött, melynek következtében Nigéria elkezdte a lakosainak kitelepítését a területről.⁹

Dél-Afrika

Dél-Afrika egyik legcsodálatosabb természeti kincse került veszélybe, amikor a namíbiai kormány, hogy mérsékelje az országát sújtó szárazságot és aszályt, egyik lehetséges megoldásnak az **Okavango folyó vízének kiaknázását** találta. Ennek eszközéül létrehozta egy nagyjából 260 kilométer hosszú vízvezeték, melyen keresztül

⁸ Szalkai Attila: az édesvíz a fegyveres konfliktusok hátterében Nyugat- és Dél-Afrika országaiban 99. *Hadtudományi Szemle* 2011 4. évfolyam 3. szám 99-106.

⁹ Uo. 100-102.

évenként közel 17 millió köbmétert víz került kivételezésre. 8 Az 1600 kilométer hosszú Okavango folyó egy része természetes határt képez Namíbia és Angola között, majd Botswanába lépve beletorkollik a Kalahári-sivatagba. Namíbia hiába érvelt azzal, hogy alig egy százalékát hasznosítják a folyó vízének, Botswana válaszlépéseket fontolgatott, mely alternatívák között az esetleges fegyveres beavatkozás lehetősége is helyet kapott. A konfliktus kirobbanását végül sikerült megelőzni az 1994-ben Namíbia és Botswana között létrejövő „Okavango River Basin Commission” elnevezésű egyezményvel, mely a vitás folyó vízének hasznosítását hivatott szabályozni. ¹⁰

Ellenőrző kérdések:

1. Milyen tényezőkre vezethetők vissza az afrikai kontinens konfliktusai?
2. Milyen típusú konfliktusokat különböztet meg Bakken és Rustad?
3. Mit értünk állam-alapú konfliktuson?
4. Mit értünk nem állami konfliktus alatt?
5. Mit értünk egyoldalú erőszakon?
6. Milyen tendenciák figyelhetők meg az afrikai konfliktus-típusok alakulásában az utóbbi másfél évtizedben?
7. Milyen konfliktusra vezethető vissza az iszlám harcosok kirajzása a világba, így Afrikába is?
8. Mely iszlamista szervezetek vetették meg a lábukat és mely afrikai országokban?
9. Mondjon példát a vízhiány miatti vitára Nyugat-Afrikában!
10. Mondjon példát a vízhiány miatti vitára Dél-Afrikában!

Ajánlott irodalom, források:

Afrika-tanulmányok <http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/au.html>

Africa Center for Strategic Studies: <https://africacenter.org/security-topics/>

Csizmadia Sándor – Tarrósy István: *Afrika ma - tradíció, átalakulás, fejlődés*

IDResearch Kft./ Publikon Kiadó 2009

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0050_02_afrika_ma/adatok.html

Marsai Viktor – Hettyey András: *Szomália. Állami összeomlás és konszolidációs kísérletek Afrika szarván* Publikon Kiadó 2013

Tarrósy István: *Az afro-ázsiai dinamikák. Tanulmányok ázsiai államok afrikai szerepvállalásairól* Geologica Pécs, 2016

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014 azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE